

"NATIONAL PECULIARITIES OF PERCEPTION OF FIGURATIVE MEANINGS RELATED TO THE CONCEPT OF "EDAD" IN SPANISH AND UZBEK LANGUAGES"

Achilova Zulxumor Polatovna

Teacher of the Faculty of Romano-Germanic Philology of UzSWLU,

This scientific article is devoted to the study of figurative meanings related to the concept of "Edad" in Spanish and Uzbek languages. It identifies the similar and different stylistic features of the use of stable expressions with the word "Edad" in languages of different systems, as well as analyzes the lexical and semantic features of alternative stable combinations of the two languages. The research aims to determine the components of the semantic aspects of the nominations of the concept of "Edad" in Spanish, to study the structural relations between them, as well as to determine the stereotypes of the linguistic consciousness that accompany the perception of human age periods by Spanish and Uzbek speakers.

Key words: *edad - age, figurative meanings, stable expressions, lexical and semantic features, in Spanish and Uzbek, age periods, linguistic consciousness, stereotypes.*

«НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ПЕРЕНОСНЫХ ЗНАЧЕНИЙ КОНЦЕПТА «ВОЗРАСТ» В ИСПАНСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ»

АЧИЛОВА Зулхумор Пулатовна

Старший преподаватель факультета романо-германской филологии УзГУМЯ,

Данная научная статья посвящена изучению переносных значений понятия «Возраст» в испанском и узбекском языках. Выявляются сходные и

различные стилистические особенности употребления устойчивых выражений со словом «Возраст» в языках разных систем, а также анализируются лексико-семантические особенности альтернативных устойчивых сочетаний двух языков. Целью исследования является определение компонентов семантических аспектов номинаций концепта «Возраст» в испанском языке, изучение структурных связей между ними, а также определение стереотипов языкового сознания, сопровождающих восприятие возраста человека. периоды, написанные носителями испанского и узбекского языков.

Ключевые слова: *возраст, переносные значения, устойчивые выражения, лексико-семантические особенности в испанском и узбекском языках, возрастные периоды, языковое сознание, стереотипы.*

“Ispan va o‘zbek tillarida “Edad” tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘chma ma’nolarni idrok etishning milliy o‘ziga xos xususiyatlari”

ACHILOVA Zulxumor Pulatovna

O‘zDJTU Roman-german filologiyasi fakulteti katta o‘qituvchisi,

achilova.zulxumor@mail.ru

Tel: 93-571 31 70

Mazkur ilmiy maqola ispan va o‘zbek tillarda “Edad” tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘chma ma’nolarni o‘rganishga bag‘ishlanadi. Unda turlicha tizimdagi tillarda “Edad” so‘zi bilan mavjud bo‘lgan barqaror iboralar qo‘llanilishining o‘xshash va farqli stilistik xususiyatlari aniqlanadi, shuningdek ikki halq muqobil barqaror birikmalarining leksik , semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot ispan tilidagi “Edad” konseptini nominatsiyalarining semantik jihatlarini tarkibiy qismlarini aniqlashga, ular o‘rtasidagi tizimli munosabatlarni o‘rganishga, shuningdek, ispan va o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar tomonidan inson

yoshi davrlarini idrok etish bilan birga keladigan lingvistik ongning stereotiplarini aniqlashga qaratilgan.

Tayanch so'zlar: yosh, ko'chma ma'nolar, to'plam iboralari, ispan va o'zbek tillaridagi leksik-semantik xususiyatlar, yosh davrlari, lingvistik ong, stereotiplar.

Kirish. Mazkur ilmiy maqola ispan va o'zbek tillarda "Edad" tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan ko'chma ma'nolarni o'rganishga bag'ishlanadi. Unda turlicha tizimdagi tillarda "Edad" so'zi bilan mavjud bo'lgan barqaror iboralar qo'llanilishining o'xshash va farqli stilistik xususiyatlari aniqlanadi, shuningdek ikki halq muqobil barqaror birikmalarining leksik, semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot ispan tilidagi "Edad" konseptini nominatsiyalarining semantik jihatlarini tarkibiy qismlarini aniqlashga, ular o'rtasidagi tizimli munosabatlarni o'rganishga, shuningdek, ispan va o'zbek tilida so'zlashuvchilar tomonidan inson yoshi davrlarini idrok etish bilan birga keladigan lingvistik ongning stereotiplarini aniqlashga qaratilgan.

"Edad" konsepti inson mavjud bo'lgan lingvomadaniy muhitning eng muhim elementlaridan biridir. Yosh - jismoniy, psixologik va xulq-atvor rivojlanishining sifat jihatidan o'ziga xos davri bo'lib, unga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Shaxsning yoshi kognitiv jarayonlarda, uning idrokida, xotirasida, tafakkurida, nutqida, shaxsiyat xususiyatlarida, qiziqishlarida, mulohazalari, qarashlari, xulq-atvor motivlarida namoyon bo'ladi. Yosh tushunchasi bolalarning intellektual va shaxsiy rivojlanishida yosh normalarini o'rnatish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

"Edad" konseptining sanab o'tilgan ma'nolari bizga ispan tilida bo'lgani kabi, o'zbek tilida ham "yosh" tushunchasi vaqt va rivojlanish tushunchalari bilan uzviy bog'liq degan xulosaga kelishimizga imkon beradi. O'zbek tilida "yosh" leksemasi birovning yoki biror narsaning rivojlanishi, o'sishi, ulg'ayish davri, yashash vaqti, yillari, yer tarixidagi davrlar, asr, yil, oy, soat, soniya va dakikalar

ma'nolarini ham bildiradi. Biroq, ispan va o'zbek tillarining leksikografik manbalari ma'lumotlarini taqqoslash "Edad" konseptini yosh leksemalarining talqinida ba'zi nomuvofiqliklar mavjudligini aniqlashga imkon berdi.

Konsept zamonaviy tilshunoslikning yadrosi sifatida takomillashib borayotgan tadqiqot sohasidir. U bevosita inson ongi, idroki bilan bog'liq bo'lgan jarayon bo'lib, oliy tafakkur mahsuli sifatida namoyon bo'ladi. Bu tushunchaga juda ko'plab olimlar o'zlarining ta'riflarini berishgan. Birmuncha yangi hisoblangan bu yo'nalish bo'yicha o'zbek tilshunosligida ham tadqiqot ishlari ko'lamini ortmoqda. Shu o'rinda Sh. Safarov, N.Mahmudov, T. Mardiyev, E.Mamatov, M. Rahmatova, O'.Yusupov, G. Hoshimov kabi olimlarning tadqiqotlarini alohida ta'kidlash joiz.

Bundan tashqari T.Mardiyev "Do'st/friend", "baxtsizlik", "mehr-muhabbat", "yurak" konseptlari bo'yicha ham ilmiy izlanishlar olib borib, tadqiqotlari jarayonida o'zbek va ingliz tili materiallarini o'zaro solishtirgan holatda lingvomadaniy ko'rinishda leksik-semantik, etnik jihatdan tahlil qilib bergan. Xuddi shu yo'nalishda M.M.Rahmatovanning ham filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiya mavzusi "Ingliz, o'zbek va tojik milliy madaniyatida "Go'zallik" konseptining lisoniy xususiyatlari" deb nomlanib, olima bu tadqiqot ishida ingliz, o'zbek va tojik tillari maqollarida aks etgan "go'zallik konsepti doirasida go'zallik prototip ma'nolarining botiniy go'zallik, zohiriy go'zallik, muhit, hodisa, predmet go'zalliklari kabi aksiologik xususiyatlari asoslab berilgan.

Tilshunos olim O'.Q. Yusupov konsept haqida fikr yuritar ekan, uni shunday ta'riflaydi: konseptni "tashqi yoki ichki dunyodagi biror bir narsa yoki hodisa haqidagi ongimizdagi bilimlar majmuasi, u haqidagi obrazlar va unga bo'lgan ijobiy, salbiy, neytral munosabatlar, ya'ni baholashlardir. Konsept bilan tushunchani aysbergga o'xshatish mumkin. Agar konsept aysberg bo'lsa, uning suvdan chiqib turgan qismi tushunchadir"[13, 49]. Bu fikrga ham qo'shilish

mumkin, chunki aysbergning suvdan chiqib turgan qismi uning suvostidagi qismiga nisbatan anchayin kichik. Demak, biror soʻzni konseptual tahlilga tortishda, dastlab, uning lisonida paydo boʻlgan voqelanishi tushuncha deb qaraladigan boʻlsa, chuqurroq kognitiv talqin qilinganda uning yanda koʻproq mazmuni namoyon boʻlaveradi. Konsept soʻzni shunchaki anglatgan maʼnosiga qarab emas, uning borliqda ifodalanadigan barcha tushunchalarini, inson idroki bilan bogʻliq jihatlarini, lingvumadaniy koʻrinishlarini kognitiv talqinda tahlil etadi.

Tilshunoslarning insonning til qobiliyatini modellashtirish masalalariga boʻlgan eʼtibori ortib borayotgan va xususan, lisoniy tasvirga ega boʻlgan aqliy makon birliklari sifatida tushunchalarni modellashtirish bilan belgilanadi. Ishda ispan va oʻzbek tillarida “Edad” konseptni ifodalovchi koʻp darajali birliklarning (leksik, frazeologik va semantik funksional) semantikasini tahlil qilib, ispan va oʻzbek tillarida “Edad” konseptiga xos boʻlgan konseptual xususiyatlar aniqlanadi, ular asosida, oʻz navbatida, asosli shakil tuzilishi belgilab olinadi. Semantikani tahlil qilish va til birliklarini aktuallashtirish misollari ispan va oʻzbek madaniyatiga xos boʻlgan yosh tushunchasini idrok etishning milliy oʻziga xos xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi. Til birliklarining semantikasini tahlil qilish, usulidan foydalanish ispan va oʻzbek madaniyatida shaxsning yoshga bogʻliq holatlarini konsepsiyalashning oʻziga xos xususiyatlarini koʻrsatadi.

Yuqoridagi tadqiqotlarning aksariyati tegishli tillarning leksikografik manbalaridan “Edad” konseptini uzluksiz tanlab olish yoʻli bilan tanlangan til birliklari materiallari boʻyicha izlanishlar olib borgan. Leksemalarning semantikasini tahlil qilish asosida tadqiqotchilar “Edad” konseptining leksik-semantik sohasini qurdilar. Shu bilan birga, baʼzi tadqiqotchilar (masalan, Babarykina T.S. (2010)) maʼlum mualliflarning badiiy asarlari materiali asosida “Edad” konseptini soʻzlashuv xususiyatlarini oʻrgandilar. Baʼzi ishlarda (Kalyujnaya (2007), Kryuchkova (2003), Pintova (2009) va boshqalar) yosh tushunchasini oʻrganishni bir necha tillar materialida amalga oshiradi, bu ularning

mualliflarning turli til jamoalari a'zolari tomonidan yosh holatlarini konsepsiyalashdagi farqlari va o'xshashliklarni ko'rsatishga imkon berdi.

Ushbu ilmiy izlanishlardan farq o'laroq bizning ilmiy izlanishlarimiz "Edad" konseptining ispan va o'zbek tillaridagi leksik-semantik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlanar ekan, ilmiy izlanishlarimiz davomida ikki til ispan va o'zbek tillarida "Edad" konseptni ifodalovchi ko'p darajali birliklarning (leksik, frazeologik va semantik funksional) semantikasini tahlil qilib, ispan va o'zbek tillarida "Edad" konseptiga xos bo'lgan konseptual xususiyatlar aniqlanadi, ular asosida, o'z navbatida, asosli shakil tuzilishi belgilab olinadi.

Tadqiqotda adekvat holatda o'rganishni ta'minlashga qaratilgan metodlar majmui: nazariy taxlil, chog'ishtirma tahlil, leksik, stilistik taxlil qo'llanildi. Mazkur ilmiy izlanish ispan va o'zbek tillarda "Edad" so'zi bilan bog'liq bo'lgan ko'chma ma'nolarni o'rganishga bag'ishlanadi. Unda turlicha tizimdagi tillarda "Edad" so'zi bilan mavjud bo'lgan barqaror iboralar qo'llanilishining o'xshash va farqli stilistik xususiyatlari aniqlanadi, shuningdek ikki halq muqobil barqaror birikmalarining semantik funksional xususiyatlari tahlil qilinadi.

Qolaversa, ishda chog'ishtirilayotgan ispan va o'zbek tillarda "Edad" konseptiga tushunchalarning paydo bo'lishi, va o'zgarishi jarayonlarida milliy qadriyatlar ta'sirining so'z yasalishidagi derivatsion jihati dalillab beriladi. Bundan tashqari, ushbu konseptning tilda voqelanishida har ikkala xalqning "Edad" konseptni ifodalovchi ko'p darajali birliklarning (leksik, frazeologik va semantik funksional) semantikasini tahlil qilib, tushunchaga xos bo'lgan konseptual xususiyatlar aniqlanadi, ular asosida, o'z navbatida, asosli shakil tuzilishi belgilab olinadi. Semantikani tahlil qilish va til birliklarini aktuallashtirish misollari ispan madaniyatiga xos bo'lgan "Edad" tushunchasini idrok etishning milliy o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi, bu dunyoning ispan va o'zbek tilidagi portretini chuqurroq o'rganishga va aniqroq tassavur qilishga yordam beradi. Til birliklarining semantikasini tahlil qilish, usulidan foydalanish ispan va o'zbek

madaniyatida shaxsning yoshga bog‘liq holatlarini konsepsiyalashning o‘ziga xos xususiyatlarini ko‘rsatadigan jihatlari yoritib beriladi.

Semantikani tahlil qilish jarayonida va til birliklarini aktuallashtirish misollari ispan va o‘zbek madaniyatiga xos bo‘lgan “Edad” konseptini idrok etishning milliy o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashga e‘tibor qaratiladi. Til birliklarining semantikasini tahlil qilish, usulidan foydalanish jarayonida esa ispan va o‘zbek madaniyatida shaxsning yoshga bog‘liq holatlarini konsepsiyalashning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganiladi.

Xullas, keyingi yillarda tilshunoslik sohasida paydo bo‘layotgan va shakllanayotgan yangi yo‘nalishlarning mavjudligi bu sohadagi modernizatsiyalanishning keskin sur‘atlarda ekanligidan dalolat beradi. Ana shunday yo‘nalishlardan biri bo‘lgan kognitiv tilshunoslikning asosiy tushunchalaridan biri bo‘lgan konsept atamasi, dastlab, rus tilshunosligida, so‘ngra jahonning boshqa tilshunoslik sohalariga kirib bordi. Aynan o‘zbek tilshunosligida 90- yillarga kelib shakllangan tushuncha bugungi kunda ham o‘z tadqiqotchilariga ega. Jahon tilshunosligiga nazar tashlasak, tilning konseptulan tabiatiga bo‘lgan talab va bu ko‘lamda qilingan ishlar, nazariyalar 80-yillarga kelib birmuncha tanqidlarga uchraydi. Yillar o‘tishi bilan esa tadqiqot maydoni kengayib konsept va konseptual sohaga talab va qiziqish qayta tiklandi.

“Edad” so‘zi lotincha *cecum* (abadiylik, doimiylik) so‘zidan kelib chiqan bo‘lib. *Tempus* so‘ziga nisbatan u uzoqroq vaqtni bildirish uchun ishlatilgan. Leksemaning substantiv xususiyati u bildirayotgan hodisaning ham ma’lum xususiyat va holatlarga ega ekanligini ko‘rsatadi. Aksariyat ispancha lug‘atlarda leksemaning asosiy ma’nosi “kimdir tug‘ilgandan yoki biror narsa boshlanganidan beri o‘tgan vaqt” sifatida tan olingan. [Priberam]; [Infopédia]; [DLLP].

Eng keng tarqalgan ma’no – “ma’lum bir kuch darajasi bilan tavsiflangan hayot davri”. Bu ma’no “inson hayotining ma’lum bir bosqichi” ma’nosi bilan o‘xshashlikni ochib beradi.

“Edad” konsepti yuqoridagilardan tashqari quyidagi ma’nolarni ham bildiradi:

- ✓ hayot bosqichi; umr ko‘rish davomiyligi
- ✓ davr, zamon; tarixiy davr;
- ✓ vaqt ko‘rinishlari; cheklangan muddat;
- ✓ qarilik, keksalik;
- ✓ vaqt davomiyligi;
- ✓ geoxronologik masshtabning (geologik) birligi, bosqich.

“Edad” konseptining noaniqligi uning turli ma’nolarida bir vaqtning o‘zida bir nechta sinonimik qatorlarning bir qismi bo‘lishiga imkon beradi, ham semantik, ham stilistik sinonimlarni oladi:

- ✓ “birovning tug‘ilishidan yoki biror narsaning paydo bo‘lishidan, o‘sib unishidan buyon o‘tgan vaqt” ma’nosida “Edad” konsepti quyidagi sinonimlarga ega: año, años (yil, yillar), enero (yanvar), invierno (qish). (keksa odamlarga nisbatan), primavera (baxor) (yoshlarga nisbatan qo‘llaniladi);
- ✓ “muayyan kuch darajasi bilan ajralib turadigan hayot davri” ma’nosida “Edad” konsepti quyidagi sinonimlarga ega: infancia (bolalik), juventud (yoshlik), viejez (keksalik);
- ✓ "hayot davri" ma’nosida ; "umrning davomiyligi" – period (davr), generacion (avlod) degan ma’noni anglatadi;
- ✓ “keksalik, qarilik” ma’nosida – anciedad (juda qarilik; antiklik, qadimiylig), feliz edad (baxtli yosh), tercera edad (uchinchi yosh), edad de planeta (sayyora yoshi), otono de la vida (hayotning kuzi), invierno de la vida (hayot qishi), fase final de la vida (hayotning oxirgi bosqichi) ma’nolfrini anglatadi.

Ko‘rinib turibdiki, “Edad” konsepti o‘zining turli integrallik xususiyati bilan xarakterlanadigan tushuncha mazmunini bildiradi. Leksema ko‘plab konseptual sohalarni tushunish mumkin bo‘lgan kontekst sifatida birlashtiradi.

Yoshga bog‘liq “Edad” konsepti til sohasiga "bolalik, o‘smirlik, yoshlik, o‘rta yosh va qarilik" tushunchalari bilan bir qatorda kiritilgan muhim tushunchadir. Ushbu komponentlar o‘rganilayotgan konsepsiya sohasining dinamik qiyofasini tashkil qiladi. Shunday qilib, o‘rganilayotgan "yosh" tushunchasi markaziy va periferik qatlamlarni o‘z ichiga olgan murakkab tuzilishga ega ekanligi aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda "Edad" konseptini taxlili asosida dunyoning ispan va o‘zbek tilidagi qiyofasini, yanada to‘liqroq aks ettirishga hissa qo‘shadi. Tadqiqotning kognitiv va qiyosiy tilshunoslik doirasida olib borilishini hisobga olgan holda, uning natijalaridan ispan va o‘zbek tilida so‘zlashuvchi mamlakatlar tili va madaniyati o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishda foydalanish mumkin. Tadqiqot materiallaridan insonning dunyo haqidagi umuminsoniy va etnospesifik g‘oyalarini o‘rganuvchi tilshunoslik va psixologiya sohalarida foydalanish mumkin.

Ilmiy ishning natijalaridan ispan va o‘zbek tili leksikologiyasi, kognitiv va qiyosiy tilshunoslik bo‘yicha nazariy va amaliy mashg‘ulotlarda foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi. Ishda qo‘llaniladigan taxliliy metodologiya boshqa tushunchalarning ispan va o‘zbek tilida ifodalanishini o‘rganishda qo‘llanilishi mumkin. Tadqiqot natijalari, shuningdek, ispan tilidagi amaliy mashg‘ulotlarda, shuningdek, yoshga bog‘liq semantikaga ega lug‘atni o‘z ichiga olgan matnlarni tarjima qilish jarayonida qo‘llanilishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Абдуроззоқова Ш. Тафаккур гулшани. –Т.: Фафур Фулом, 1989.-462 б.

2. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М.: Academia, 1997.-279
3. Achilova Z. P. Sinxron tarjima jarayonida murakkab morfologik hodisalar va sintaktik konstruksiyalarning o‘ziga xos xususiyatlari //образование наука и инновационные идеи в мире. – 2023. – т. 31. – №. 2. – с. 23-28.
4. Achilova Z. P. Tarjima qilish qiyin bo‘lgan murakkab morfologik hodisalar va sintaktik konstruksiyalarning o‘ziga xos xususiyatlari //journal of innovations in scientific and educational research. – 2023. – Т. 6. – №. 2. – С. 310-315.
5. Achilova Z. P. Tarjimashunoslik nazariyasi mutaxassisligi fanlariga bag‘ishlangan zamonaviy darsliklar yaratishning axamiyati //journal of innovations in scientific and educational research. – 2023. – Т. 6. – №. 2. – С. 316-318.
6. Achilova Z. P. Og‘zaki matn tarjimasining fonetik va leksik qiyinchiliklari va uni yengib o‘tish imkoniyatlari //pedagogs jurnali. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 170-178.
7. Ачилова З. П. Применения метода корректирующей компенсации при переводе политических выступлений //journal of innovations in scientific and educational research. – 2023. – Т. 6. – №. 2. – С. 319-322.
8. Achilov S. Leksik kompetensiyani takomillashtirishda ispan tili affikslarining transpozitsion va funksional xususiyatlari (ispan tili misolida) //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B6. – С. 682-688
- 9 Achilov Sh. Sh. O‘., Achilova M. Sh. Q. Leksik kompetensiya hamda kommunikativ kompetensiya masalasiga doir ba’zi fikr va mulohazalar //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 7. – С. 157-163.
10. Колесов В.В. Язык и ментальность– СПб.: Петербургское востоковедение, 2004.- 240 с.
11. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – М.: ЎЗСЭ, 1981.- 632 б. 6.
12. Ҳожиев А. Ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғати. – Т.: Ўқитувчи, 1974.- 307 б.